

## Herserudsminnen

När man från Rosten på 1920- och 1930-talen såg ut över Lidingö var den i Herserud i riddarborgsstil uppförda Villa Foresta det mest iögonfallande. Foresta byggdes av direktisen för Grand Hotel, Wilhelmina Skogh. Hotell och restaurangrörelsen bedrevs senare av bl a biografkungen Anders Sandrew.

Söder om Foresta hade skulptören Carl Milles redan 1906 förvärvat första delen av den tomt som senare skulle bli Millesgården. Milles donerade 1938 fastigheten till staten som ett friluftsmuseum.

Mellan Millesgården och Foresta låg en vacker villa, ägd av skådespelaren Palme. Villan rymde under 1940–1950-talen Röda Korsets hem och skola för barn med gomdefekter. Villan revs när Foresta utvidgades.

Norr om Foresta byggde doktor Tage Sjögren sin vackra villa. Han var en av röntgenterapins föregångsmän. Senare beboddes villan av modedirektrisen Madame Brandt, chef för modehuset Leja-magasinet.

Ytterligare en dominerande byggnad var grosshandlare Danielsens villa på Torshöjden. Stiftelsen Hiertas minne köpte huset 1945 och det blev bostad för äldre damer, ”Hiertagården”,

Andra större villor i Herserud var Carl Lamms, arkitekt Bernhards och läkaren Carl Samuelssons. Till Carl Samuelssons villa hörde också ett stall där han hade hästar och vagn med kusk. Nära Foresta i en högt belägen villa bodde två sirliga damer, fröknarna Ulrich, födda på ön Saint Barthelemy och döttrar till den sista guvernören på denna Sveriges koloni. Deras systerson Walfrid Enblom bebodde villan senare.

När jag i början av 1920-talet flyttade till Lidingö och Herserud, var Herserud trots sitt centrala läge på ön, ett relativt avskilt samhälle. Den vanligaste trafikförbindelsen med Stockholm var nedfärd med hissen vid Foresta, en elektrisk hiss som uppfördes vid Herseruds färjeläge 1911 och användes till 1947. Från färjeläget vidare med ångfärjan till Ropsten. Färjan, som gick mellan Lidingö och Ropsten mellan åren 1909–1925 betjänade även passagerare från södra Lidingöbanan. Vid Ropsten äntade spårvagnen som förde passagerarna in till Stockholms centrala delar.

Herserudsborna blev bekanta och lärde känna varandras vanor och tider genom resorna. Även hisskonduktör Gustafsson kände sina kunders vanor. Han gjorde tillmötesgående en extra tur ned till färjan, när den som han visste hade sena vanor kom i sista minuten. Farbror Gustafsson, en äldre krum, lätt låghalt man, var en trogen vän till gammal och ung. Han fick dock stundom problem när det var hårt blåsväder så att hisslinorna trasslade sig och det blev hisstopp. Stegarna fick då hjälpa passagerarna ner till kajen. Detta hände flera gånger. Kanske hade Gustafsson ibland problem med att hålla stojande ungdomar i styr. Hissbron var nämligen en omtyckt samlingsplats för områdets ungdomar. Det kunde hända att dumdristiga pojkar ville visa sitt mod genom att gå balansgång på hissbroräcket.

Någon vinter var isen på Värtan så hård att färjan inte kunde gå. Den enda möjligheten att tas sig över till Stockholm var då antingen att traska över isen till Ropsten eller gå över bron vid Torsvik. Det hände att även bron var översvämmad av vatten. Då erbjöds man nödskjuts av flakvagn försedd med träbänkar à la remmalag. Att promenera över isen var ett vanligt sätt att spara bropengar som brovakten eljest inkasserade vid brofästet vid Ropsten. Broavgiften var 10 öre för gående.

Herserudsområdet, liksom andra delar av Lidingö, var indelat i kvarter med olika namn. I Herserud bodde man i landskapsnamn med nummer, vilket gjorde det svårt för besökare att orientera sig. Men för Herserudsborna var det en given sak att mjölkaffären låg i Sörmland, farbrorn med den arga hunden i Uppland och överläraren i Torsviks skola samt flera andra lärare bodde i Lappland. Där aktade man sig för att busa i närheten.

Alla vägar var försedda med trätrottoarer, s k landgångar, ofta slitna och spruckna så att gå barfota var riskabelt.

Herserudborna gjorde sina inköp, förutom i mjölkaffären, i Torsvik. Där fanns speceriaffär, färghandel, fiskaffär, skohandel, glasmästare och mangelbod. En gång i veckan passade man vid en viss tid fiskbilen, som även sålde ägg och potatis. "Fiskfarbrorn" hade en öppen Ford med flak där fisken låg i öppna lådor. Man kände alla som gjorde tjänster på ön. Brevbäraren stannade ofta vid grinden och diskuterade vänder och vind och det var en given sak att sotaren skulle bjudas på kaffe i köket efter förrättat ärende. Sopåkaren tog gärna igen sig på förstutrappan med en mugg öl och springpojarna som kom hem med varorna från speceriaffären var van att få en slant för jobbet.

Kringvandrande försäljare var inte ovanligt. Regelbundet kom borstförsäljare från Tomteboda blindinstitut och försåg oss med kvastar, vispar och borstar. Handlande med "korta varor" kom ofta och erbjöd nålbrev, hårnålar, skosnören, trådrullar o dyl. Det var ofta hederligt folk, så man kunde ha dörrarna olåsta så att barnen och deras kamrater kunde gå ut och in som de ville.

Sensation och folktillströmning var det när Repslagarbanan brann. Den låg längs nuvarande Södra Kungsvägen, granne med Anderssons handelsträdgård. Eldsvådan var svårsläckt eftersom ett antal bilar förvarades där.

Med familjen gjorde man utfärder ner i Baggebyskogen och Bodalsområdet, där det fanns gott om bär och svamp. Man aktade sig dock för att komma för nära Baggeby gård, där ägaren hade stora skällande hundar. Barn var också förbjudna att ensamma leka i området. Det sades att en mystisk gubbe bodde där någonstans i en risikoja, ett skjul eller ihålig trästam. Mannen dök stundom upp i Herserud. Det var en reslig karl med yvigt tovgigt hår och skägg, klädd i trasor. Han var säkerligen fredlig, men utseendet skrämde dem han mötte.

Man kände i allmänhet sina granna och deras vanor. Mina barn nekade att gå till sängs. "Farbror Markman har inte gått förbi med sin hund ännu". Han vandrade på given tid en runda med sin hund.

Många familjer anlidade samma städhjälp, tvätthjälp, kokfru eller serveringshjälp. Det resulterade i utbyte av erfarenheter och kanske stundom lite skvaller.

Även genom jämnåriga barn fick man kontakter. "Dagis" och "fritids" var ännu inte uppfunna. Min yngsta flicka hade många lekkamrater i 4–5 årsåldern i grannskapet. Några år innan skolan började samlades 8–10 flickor i mitt hem för pysselskola. Pysslet bestod i målning, modellering, och lättare snickeri. En tom margarinlåda kunde förvandlas till ett dockskåp eller ett stall. Dockskåpet möblerades med hjälp av tändsticksaskar, trådrullar, korkar, paketpinnar, kapsyler o dyl. Som motion marscherade de runt matsalsbordet och sjöng. Det blev ofta kämpasånger ackompanjerade av trummor och någon trumpet eftersom det var ett flertal pojkar med. En stor gunghäst bidrog till dramatiken.

De flesta Herserudsbarnen gick i Torsviks skola. Genaste vägen dit gick genom den då obebyggda Siggeboskogen. Där kunde man bygga riskojor och leka indianer men där kunde man också på avstånd titta på ett zigenarläger med tält och hästar.

Det gjordes inte bara kojor. Även åkdon av alla slag fabricerades at sockerlådor, kasserade barnvagnshjul och slädar med medar.

Man åkte mycket kälke. Backen ner till hissen var särskilt fartfylld. Även sparkstötting var vintertid flitigt använd av alla åldrar. Husmödrarna gjorde sina turer till handelsboden med sparken, kanske familjens minsting följde med inpackad i pälsfodrad åkpåse på barnstolen.

Biltrafiken var tämligen lugn. Från 1946 trafikerades Herserud av en buss som passerade Millesgården, stannade vid vattentornet och fortsatte till Ropsten. Senare slogs "Hersrudsbusen" och bussen till Torsviksplatån ihop. När busslinjen lades ner 1980 var det till stort men för Millesgårdens besökare och för pensionärerna på Lärargården.

Vid andra världskrigets början enades Herserudsborna att låta spränga ett skyddsrum i berget i kvarteret Hälsingland, Herseruds bombsäkra valv UPA. Man satsade en summa och inkasserade därefter en årsavgift under ett 20-tal år. Tomten bebyggdes på 1970-talet och skyddsrummet fylldes igen.

Under finska vinterkriget arbetades det flitigt i många hem. Hersrudsfruarna, som mestadels var hemmafruar, samlades i en sy- och stickklubb där man förfärdigade gevärsvantar, hjälmhuvor, knäskydd och grova strumpor. Det var en osedvanligt kall vinter, Varma kläder behövdes. En massa hästtäckan tillverkades av gamla ottomanöverkast som plockades fram från vindar och skrubbar. Stockholmsutställningen 1930 hade lärt ut ljusare heminredning. Men det var även för eget beredskapsförråd det arbetades och många civilförsvarsövningar hölls under de oroliga åren. (Lidingöboken 1992)